

УДК 159.922.7 : 316.6

КОВАЛЕВСЬКА Наталія Володимирівна,
*доцент кафедри дошкільної освіти Полтавського
національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
кандидат педагогічних наук, доцент*

СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Тенденції останнього тисячоліття спонукають науковців до глибокого аналізу проблеми соціалізації людини в сучасному світі. Виокремлені об'єктивні, характерні для дошкільного дитинства умови соціалізації вказують на залежність розвитку особистості від середовища. У сучасній соціокультурній ситуації пріоритетною домінантою є соціалізація особистості як результат її соціально-особистісного розвитку та виховання, досягнення оптимальної форми соціальної активності і компетентності, що дає змогу дитині бути активним перетворювачем власного життя й довкілля, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності.

© Н. Ковалевська, 2017

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які розглядали проблему соціалізації, слід назвати Б. Ананьєва, Е. Еріксона, Р. Бернса, С. Рубінштейна, Г. Тарда та ін.

Окремі психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей розкрито в працях І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, М. Лісіної, О. Леонтєва, В. Мухіної, А. Петровського, І. Печенко.

Особливе місце серед досліджень проблем соціалізації дітей дошкільного віку займають праці Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Н. Лисенко, Н. Побірченко, Т. Поніманської, І. Рогальської-Яблонської, С. Савченко та ін.

Мета статті охарактеризувати складові середовища соціалізації дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначав О. Леонтєв, дошкільне дитинство є початком фактичного становлення особистості, розвитку активності як чинника світопізнання, засвоєння соціального досвіду поколінь, видів і способів практичної діяльності. Саме завдяки віковим особливостям цього вікового періоду – емоційній чутливості дітей, допитливості, здатності до наслідування – створюються сприятливі умови для формування особистості.

Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує педагогів на впровадження у практику компетентнісного підходу до особистості, згідно з яким найважливішим завданням сучасного дошкільного закладу є навчання дітей науки життя, турбота про життєздатність дитини, збагачення її навичками практичної діяльності. Соціальна компетентність досвідчує зрілість дошкільника як соціальної особи [1, с. 6–19].

Соціалізація як процес освоєння дитиною правил і норм, необхідних їй для нормального функціонування в суспільстві, здійснюється різними шляхами: стихійно, в результаті несанкціонованих впливів, поза планами і контролем дорослих; у ході відносно спрямованого і контрольованого батьками і педагогами процесу; внаслідок самовиховання (бажання і здатності дитини змінюватися на краще, позбуватися певних вад, оволодівати вміннями, долаючи перешкоди) [3].

Результатом соціалізації дошкільника є соціалізованість – сформованість у загальному вигляді рис і соціальних якостей, які дають дитині змогу почуватися комфортно серед людей, орієнтуватися в людському довкіллі, вибірково ставитися до нього, визначатися зі своїми пріоритетами та статусом. До характеристик

зростаючої особистості, які засвідчують успішну соціалізацію, відносять:

- здатність дитини проявляти гнучкість, змінювати свої ціннісні орієнтації, якщо це доцільно;
- уміння збалансовувати власні інтереси і вимоги своєї соціальної ролі;
- вибіркове ставлення до соціальних ролей, надання переваг деяким з них;
- не лише орієнтація на конкретні вимоги, а й розуміння елементарних моральних цінностей.

Поняття «соціальне середовище» не має однозначного тлумачення. За визначенням Р.Павелкова, соціальне середовище становить єдність таких складових: макросередовища (суспільства як певної соціально-політичної, соціально-економічної та ідеологічної системи), мезосередовища (національно-культурних, соціальних особливостей регіону), мікросередовища (безпосереднього середовища життєдіяльності дитини: сім'ї, сусідів, групи однолітків, культурних, навчально-виховних закладів). У різні періоди дитинства ці складові соціального середовища значною мірою впливають на соціалізацію дітей дошкільного віку [4, с. 42].

Першим природним чинником соціалізації для дитини виступає сім'я, яка протягом усього життя є тим мікросередовищем, на тлі якого відбувається особистісне зростання людини.

Сім'я як персональне середовище розвитку – один із найважливіших інститутів соціалізації особистості, адже воно (середовище) зумовлює спосіб життя дитини, її соціальне існування, впливає на формування нових соціальних якостей, умінь та навичок. На думку науковців, соціально-позитивний чи негативний вплив сім'ї залежить від числа параметрів, з-поміж яких: соціокультурний, що засвідчує рівень культури сім'ї; соціально-економічний, який визначається її майновими характеристиками; техніко-гігієнічний – особливості способу життя (І. Гребенніков, С. Литвиненко, В. Ямницький та ін.).

За концепцією дошкільного виховання та Базовим компонентом дошкільної освіти, сучасний дошкільний навчальний заклад має стати «інститутом соціалізації», призначення якого – забезпечити фізичну, психологічну і соціальну компетентність дитини від народження до шести–семи років, можливість адаптації до унормованого існування серед людей, сформувані ціннісне ставлення до світу, навчити особистісного існування, озброїти елементарною наукою і мистецтвом життя. Сьогодні дошкільний навчальний заклад перестає

бути «школою для маленьких» і поступово перетворюється на справжній «інститут соціалізації», основне призначення якого – бути посередником між дитиною як мікрокосмом і широким світом як макрокосмом, у який їй належить гармонійно увійти, визначити в ньому своє домірне місце, налагодити продуктивні стосунки з новим колом людей, почуватися тут компетентною, життєво вправною, життєрадісною.

Сучасні дослідники наголошують, що значущим фактором соціалізації в цьому соціальному середовищі є дитяче співтовариство. Спільні види діяльності, які виникають під час взаємодії дітей дошкільного віку виробляють у дитини необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні та водночас відстоювати власні права, співвідносити власні інтереси із суспільними [2, с. 119].

Вихователь – практик В. Душина зазначає, що дитяча субкультура це – це динамічне соціальне, психологічно-культурне автономне утворення зі своїми морально-правовими нормами, мовленнєвим апаратом, своїм фольклорним надбанням та ігровим комплексом [3].

Висновки. Отже, соціальне середовище може як сприяти процесу соціалізації, так і стримувати її. За умови відповідності соціального середовища соціальним потребам дитини, процес соціалізації дитини відбувається ефективно. У випадку несприятливих впливів соціального середовища процес соціалізації дитини хоча й відбувається, але при цьому набуває рис нестабільності, соціальної малоцінності, навіть злочинної спрямованості. Тому дитина успішно пройде всі етапи соціалізації за наявності відповідного соціального середовища, цілеспрямованого виховання і навчання.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6-19.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / Богуш А.М., Варяниця Л.О., Гаврик Н.В. та ін.; за заг. ред. Гаврик Н.В. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
3. Душина В. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої субкультури / В. Душина. – Харків, 2012. – 69 с.
4. Павелків Р.В. Дитяча психологія: навч. посібник / Р.В. Павелків, О.П. Цигикало. – К.: Академвидав, 2008. – 431 с.